Дотримання прав людини - конституційний принцип оперативно-розшукової діяльності

Шевчук О.Ю., кандидат юридичних наук, доцент кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування ННШФПСКМ НАВС

Однією з загальних засад конституційного ладу України, як і решти держав, що обрали для себе демократичний шлях суспільно-політичного розвитку, є визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю; тому права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності органів державної влади, як це закріплено в ст.3 Основного Закону України. До того ж, згідно з положенням ст.21 Конституції України, ці права і свободи вільних і рівних за своєю гідністю суб'єктів є невідчужуваними та непорушними. Вони є гарантованими і ні за яких умов не можуть скасовуватися (ч.2 ст.22), а отже, при прийнятті нових законів

або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (ч.3 ст.22).

Дедалі більшої актуальності набуває проблема пошуку шляхів удосконалення конституційного регулювання діяльності суб'єктів оперативно-розшукової діяльності у плані якомога ширшого і надійнішого забезпечення основоположних прав та свобод у поєднанні з результативністю цієї діяльності.

Слід зазначити , що різні аспекти згаданої проблеми вже досліджувалися в наукових працях В.Г. Боброва, Я.В. Давидова, А.М. Єфремова, Д.Й. Никифорчука, А.М. Колодія та ін.

З огляду на специфіку оперативно-розшукової діяльності, а також виходячи з умов ефективності протидії злочинності при охороні законних інтересів особи, держави і суспільства, доводиться визнати припустимість низки правових обмежень. Останні розглядаються як винятки із загальних нормативних правил, підпорядкованих насамперед реалізації ідеї верховенства права в суспільному житті. Тому введення таких обмежень допускається лише за умови дотримання ряду законних вимог, узгоджених із суспільно значущими цілями, власне, заради захисту й досяжності яких визнається виправданість обмеження прав людини. Щоправда, на конституційному рівні не визначається загальний зміст обмеження прав і свобод людини та громадянина, а також нормативні критерії припустимості такого обмеження. В результаті у багатьох випадках «розмивається» демаркаційна межа між їх обмеженням та порушенням, оскільки в законодавстві відсутні які-небудь принципові підстави для встановлення граничного ступеня цих можливих обмежень.

В плані узагальнення законних мотивів та умов застосовності обмежень конституційних прав і свобод у процесі здійснення таких оперативно-розшукових заходів, як стеження, обшуки, перехоплення кореспонденцій та прослуховування телефонних розмов, вирізняються такі заходи: інтереси державної безпеки і громадського спокою; економічний добробут держави; запобігання безладдям і злочинам; охорона здоров'я і моральності громадян; захист прав і свобод інших осіб.

Концептуально узагальнюючи умови припустимості обмеження цих прав і свобод, а також враховуючи практику Європейського Суду з прав людини, Конституційного Суду України та конституційних судів ряду інших держав, вбачається за доречне взяти до уваги низку наступних - принципових питань: зміст та обсяг обмежень конституційних прав мають визначатися за принципом необхідності та співрозмірності з визнаними в Основному Законі цілями таких обмежень; дані обмеження повинні спрямовуватися на досягнення правового балансу в суспільстві, оскільки всі суб'єкти права є конституційно рівними між собою; ці обмеження не можуть бути нормативною підставою для такого регулювання, котре посягало б на сутність того чи іншого права людини та нівелювало б його реальний зміст; обмеження суб'єктивних прав і свобод може виправдовуватися публічними інтересами лише за умови їхньої відповідності цілям захисту конституційно значущих цінностей, зорієнтованих насамперед на забезпечення якомога ширших можливостей реалізації цих прав і свобод; з метою виключення можливості непомірного обмеження прав і свобод людини та громадянина у конкретній правозастосовній ситуації, норма, що передбачає припустимість такого обмеження.

Отже, можна дійти певних висновків, зокрема:

- оскільки головною метою ОРД є захист, охорона та поновлення порушених прав і свобод в умовах застосування спеціальних сил і засобів для вирішення завдань протидії злочинності, добування інформації про події чи дії , які створюють загрозу державній, військовій, економічній та екологічній безпеці

держави, то пов'язане з даною діяльністю обмеження прав і свобод може здійснюватися лише в діапазоні їх дотримання;

- обмеження прав і свобод людини й громадянина при здійсненні оперативно-розшукових заходів (як і самі ці заходи) можуть застосовуватися як екстремальний засіб і тільки у тих випадках, коли ефективне досягнення цілей даних заходів іншими засобами не можливе;

- найбільш загальним нормативним критерієм розглядуваних обмежень має бути їхня підпорядкованість умовам справедливого балансу приватних та публічних інтересів у системі правовідносин;

- припустимість таких обмежень визначається: їхньою необхідністю для виконання поставлених завдань; їхньою достатністю для забезпечення ефективності використання оперативно-розшукових засобів; потенційним діапазоном кількісного зменшення сфери використання конституційних прав і свобод, в межах якого залишатиметься непорушним їх якісний зміст.

До історії концепції розвитку прав і свобод людини

Шкуратенко О.В., кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри історії держави та права НАВС
Головатенко О.А., студент 3-КА курсу юридично-психологічного факультету ННІЗН НАВС

У сучасному вимірі постійних змін - технологічних звершень, життєвих цінностей, пріоритетів, соціальних орієнтирів і уподобань - залишається незмінним визнання найвищою цінністю забезпечення природного права людини та її основних свобод.

Історія становлення прав людини має глибинне вікове коріння. Великого значення набуло поняття природного права в епоху Просвітництва, закріпились і поширились основні цінності де невід'ємною складовою даної концепції виступає гарантування свободи особистості, убезпечуванні її від довільного втручання держави, захист життя, власності та інших індивідуальних прав.

В доктринальному розвитку прав людини в XX ст. утверджувались нові цінності і пріоритети. На післявоєнному етапі поставали держави, пов'язані вимогами верховенства права, з дотриманням принципу рівності громадян перед законом, встановленням неупередженого та ефективного правосуддя.

В сучасному вимірі розвитку держави пріоритетним є усвідомлення того, що через універсальну ідею права та свободи людини втілюються у контекст світового розвитку.

Окремі аспекти питання, що розглядається, досліджують такі науковці, як В. Тацій, В. Бруз, Л. Гайдуков, В. Василенко та ін.

Мета статті - висвітлити становлення та розвиток основних стандартів прав і свобод людини у II половині XX ст., з урахуванням діяльності Української РСР в міжнародній системі післявоєнного періоду з вироблення загальновизнаних норм і принципів прав і свобод людини.

Вгамувавши свої політичні та імперські амбітності післявоєнного часу, світова спільнота сконцентрувала неабиякі зусилля, на вибудовування системи органи і установи якої займалися б сприянням міжнародному співробітництву з проблем заохочення і розвитку прав людини, де вагому роль у становленні зазначених доктрин відіграла Організація Об'єднаних Націй (далі - ООН).

Ряду міжнародно-правових органів було надано право безпосередньо відати загальною координацією в усій системі ООН, пов'язаній з централізованим регулюванням у сфері прав людини.